

Puheenvuoro

Minna Holopainen

Journalistin ohjeet uudistuvat lokakuussa

Suomalaisen median itsesääntelyn kivijalka, Journalistin ohjeet, on päivitetty. Ohjeet tulevat uudistetussa muodossaan voimaan lokakuun alussa. Uudistuksesta tuli lopulta kattavampi kuin sitä valmistellut työryhmäkään työhön ryhtyessään arvasi.

Työryhmän asetti tehtävänsä Julkisen sanan neuvoston kannatusyhdistys Jusanak, joka lausunto- ja muokkau skierroksen jälkeen hyväksyi uudet ohjeet 24. huhtikuuta 2024.

Kokonaan uusia kohtia tulee mukaan neljä. Lisäksi monia kohtia on täydennetty ja päivitetty, ja ohjeiden rakennetta sekä kirjoitusasua on selkeytetty. Näin pyrittiin lisäämään journalismin läpinäkyvyyttä ja parantamaan Journalistin ohjeiden käytettävyyttä. Myös ohjeiden liite, joka ohjaa yleisön verkkokommenttien valvontaa, uudistettiin samassa yhteydessä.

Journalistin ohjeiden ydinsisältö kuten yleisön oikeus saada tietoa, median pyrkimys totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen ja toimitusten riippumattomuus säilyvät uudistuksessa ennallaan, ja niitä pyrittiin tekstissä kirkastamaan entistäkin selvemmin.

Riippumattomuutta, avoimuutta, turvallisuutta

Uudet ohjekohdat käsittelevät ulkopuolista rahoitusta, julkaistuun juttuun tehtyjen muutosten avaamista lukijalle, toimituksellisen sisällön poistamista verkosta sekä vaarallisia uutistilanteita.

Ulkopuolisesta rahoituksesta todetaan, että se on sinänsä sallittua, mutta journalistista sisältöä koskevat ratkaisut on aina tehtävä toimituksessa eikä mahdollinen rahoitus saa vaikuttaa niihin. Jos rahoitus – esimerkiksi toimittajan saama stipendi, ulkopuolisen maksama matka tai muu sponsorointi – vaikuttaa aihepiirin valintaan, rahoittajasta on kerrottava yleisölle. Myös se tehdään selväksi, ettei sama henkilö voi kirjoittaa journalistista sisältöä aiheesta, johon liittyen hän tekee kaupallista yhteistyötä.

Juttujen lukijoille on jatkossa kerrottava myös julkaisun jälkeen tehdyistä muutoksista, jotka muuttavat asiasisältöä merkittävästi. Tähän asti on riittänyt, että jutuissa kerrotaan niihin tehdyistä asiavirheiden korjauksista. Uusien ohjeiden mukaan toimituksellista sisältöä ei myöskään saa poistaa verkosta selvästi julkaisuajankohdan jälkeen muusta kuin erityisen painavasta syystä.

Turvallisuusnäkökohdat tulevat ensi kertaa journalismin itsesääntelyn piiriin: ohjeissa edellytetään erityistä huolellisuutta tilanteissa, joista uutisoiminen voi

vaarantaa jonkun hengen tai terveyden. Tällaisia riskitilanteita voi tulla eteen sekä kotimaassa että ulkomailla ja niin sotaoloissa kuin rauhan aikanakin. Riskit voivat kohdistua sekä uutisten lähteisiin ja kohteisiin että toimittajiin, kuvaajiin ja heidän avustajiinsa. Toimituksissa turvallisuutta on toki mietitty aina, mutta tähän asti se ei ole näkynyt alan yhteisessä sääntelyssä.

Huolellisuusvaatimus voi käytännössä koskea esimerkiksi poliisioperaatioiden reaaliaikaista raportointia, panttivankeja koskevien tietojen uutisointia tai paikkatietojen ilmaisemista kriisialueilla. Ohjekohta ulottuu vain sellaisiin konkreettisiin riskeihin, joita toimitusten on mahdollista arvioida, eikä sen ole tarkoitus estää uutistyötä kriisitilanteissa tai yleisön oikeutta saada niistä tietoa.

Haavoittuva asema huomioon, kaupallisesta yhteistyöstä este

Kokonaan uusien ohjeiden lisäksi myös entisiin kohtiin tulee paljon uutta. Esimerkiksi ihmisen taustan ja ominaisuuksien käsittelyä koskeva ohjekohta uudistuu sekä sisällöltään että sanamuodoltaan, ja haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kohtelu saa huomiota.

Onnettomuustilanteita koskevassa ohjeessa muistutetaan siinäkin turvallisuudesta: jos toimitus pyytää silminnäkijöiltä kuvia turmapaikalta, heitä tulee ohjeistaa toimimaan turvallisuutta vaarantamatta. Tämä todettiin tarpeelliseksi, koska yleisön nykyinen into kuvata onnettomuuksia vaikeuttaa merkittävästi pelastustöitä verrattuna ammattikuvaajien työtappoihin. Silminnäkijöiden kuvilla ja havainnoilla on kuitenkin tärkeä merkitys uutisten tiedonlähteinä eli niitäkin tarvitaan.

Toimitusten tulee jatkossa myös kertoa yleisölle selvästi, mitä kautta niille voi ilmoittaa asiavirheistä. Kun näin on toimittu, Julkisen sanan neuvosto ei enää ota käsittelyyn kanteluja, jotka koskevat muihin osoitteisiin tehtyjä oikaisupyynnöjä.

Journalistin ohjeiden uudistettu liite koskee ”tilanteita, joissa media pitää saatavilla yleisön itse julkaisemaa sisältöä” eli yleisökommentointia median verkkosivuilla, sovelluksissa tai toimituksen tilien sosiaalisen median julkaisuissa. Liite määrittelee toimituksen vastuut ja velvollisuudet asiattoman sisällön poistamiseksi näistä keskusteluista. Samaan tapaan kuin oikaisuvaatimuksissa yleisölle on kerrottava selkeästi, mitä kautta toimitukselle voi asiattomasta sisällöstä ilmoittaa.

Itsesääntelyn tavoite: pitää lainsäätäjää loitolla

Journalistin ohjeista päättää Julkisen sanan neuvoston kannatusyhdistys Jusanek, ja niiden noudattamista valvoo Julkisen sanan neuvosto JSN.

JSN perustettiin vuonna 1968 suitsimaan skandaaliuutisointia, joka herätti tuolloin runsaasti närää. Ylilyöntien hillitseminen itsesääntelyn keinoin ei kuitenkaan riittänyt, vaan yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen säädettiin vuonna 1974 rangaistavaksi rikoslaisissa.

Siitä lähin itsesääntelyn tavoitteena on ollut vaalia journalismin vastuullisuutta alan sisällä, jotta lainsäätäjät eivät kokisi tarvetta puuttua siihen ulkoa käsin. Samalla JSN:n tehtävänä on myös puolustaa sananvapautta.

Vastuullisuuteen kohdistuvat odotukset muuttuvat ajan mukana, ja siksi myös Journalistin ohjeita (alkujaan Lehtimiehen ohjeita) on päivitetty vuoden 1968 jälkeen

vuosina 1976, 1983, 1992, 2005 ja 2011. Tämänkertaista uudistusta pohjustettiin vuonna 2022 JSN:n toimituksille tekemällä kyselyllä päivitystarpeista.

Helmikuussa 2023 Jusanek asetti kahdeksanjäsenisen työryhmän valmistelemaan päivitystä. Työryhmään kuuluivat toimittaja ja tutkija Olli Seuri, toimittaja ja yrittäjä Reetta Rätty, Ylen uutisdeskin päällikkö Katariina Luoma, Suomen tiedetoimittajain liiton pääsihteeri Ulla Järvi, toimittaja ja viestintäyrittäjä Pasi Kivioja, dosentti Henrik Rydenfelt ja tutkija Margareta Salonen sekä puheenjohtajana STT:n vastaava päätoimittaja Minna Holopainen. Työryhmän sihteerinä toimi JSN:n puheenjohtaja Eero Hyvönen.

Työryhmä luovutti esityksensä uusista ohjeista Jusanekille helmikuun alussa 2024. Esitystä muokattiin media-alan vilkkaan lausuntokierroksen perusteella, ja jatkotyöstön jälkeen Jusanek hyväksyi uudistetut ohjeet lopullisessa muodossaan 24. huhtikuuta 2024.

Valtaosa työryhmän esittämistä uudistuksista toteutui joko sellaisinaan tai muokattuina. Merkittäviksi eroiksi esityksen ja lopullisen version välillä jäivät otsikointi ja sepitteellinen sisältö. Työryhmä ehdotti muotoiluja, jonka mukaan juttujen otsikot eivät saisi olla harhaanjohtavia eikä yksityiskohtia tai tapahtumia saisi sepittää. Muotoilut säilyivät kuitenkin lopulta ohjeissa osapuulleen entisenlaisina: otsikoilla on oltava juttujen sisällössä kate ja sepitteellinen sisältö on sallittu journalismissa, kunhan yleisö voi erottaa tosiasiat mielipiteistä ja sepitteellisestä sisällöstä.

Yleisön luottamus on journalismin elinehto

Uusissa ohjeissa pyritään ottamaan aiempaa selvemmin huomioon yleisön näkökulma ja mahdollisuus osallistua journalismista käytävään keskusteluun. Yleisön luottamus on journalismin elinehto, eikä journalismi ole vain tekijöidensä vaan myös yleisönsä asia.

Yleisön luottamuksen säilyttämiseksi median on vastattava samoihin odotuksiin, joita se itse uutisoinnissaan asettaa yhteiskunnan muille vaikuttajille. Läpinäkyvyyden ja vastuullisuuden vaatimukset kasvavat. Itse tuotteen lisäksi kuluttajia kiinnostaa yhä enemmän myös se, miten se on tuotettu.

Toisaalta Journalistin ohjeet eivät edelleenkään aseta journalismille muita sisältötavoitteita kuin totuudellinen tiedonvälitys journalistisin perustein. Ohjeita ei ole tarkoitettu kaiken kattaviksi työohjeiksi. Toimitusten ja niiden työstä vastaavien päätoimittajien vastuulle kuuluu määritellä oma journalistinen linjansa ja laatia työssä tarvittava yksityiskohtainen ohjeistus.

Journalistien ohjeiden uudistuksen todellinen lopputulos nähdään siinä, miten eri mediat alkavat soveltaa uusittuja ohjeita työssään ja miten JSN niiden työskentelyä omissa ratkaisuisaan arvioi.

Kirjoittaja

Minna Holopainen, päätoimittaja

Minna Holopainen on STT:n vastaava päätoimittaja. Hän toimi Journalistin ohjeita uudistaneen työryhmän puheenjohtajana.